

38 BELGESELİNİN HUKUK SERÜVENİ

38 belgeselinin avukatlığını yapan Fikret İlkiz'in Bianet'teki 24 Ocak 2011 tarihli yazısında yer verdiği Kültür ve Turizm Bakanlığı "açıklaması", filmin yasaklanması konusunu bir kez daha gündeme getirdi.

■ CAN CANDAN

Çayan Demirel'in, 1937-38 yıllarında Derim bölgesinde yaşananları çarpıcı bir şekilde anlattığı 38 belgeselinin ilk gösterimi, 9. İstanbul Uluslararası 1001 Belgesel Film Festivali kapsamında 29 Eylül 2006'da yapılmıştı. Daha sonra Munzur Festivali'ndeki gösterimi, gösterim izni olmadığı gerekçeyle valilikçe engellenmişti.

Bunun üzerine belgeselin ticari dolaşıma ve gösterime sunulması için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na 'Eser İşletme Belgesi' almak üzere başvuru yapıldı. 18 Ekim 2007 tarihli Kültür ve Turizm Bakanlığı Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu, 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun ve buna bağlı 'Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar' hakkında, yönetmeliğin 11. maddesine göre filmin "ticari dolaşıma ve gösterime sunulması

uygun bulunmadığı" şeklinde bir karar almıştı. Aynı yıl bu yasağa karşı Ankara 7. İdare Mahkemesi'nde dava açılmıştı:

38 filminin bir belgesel eser olduğu, Cumhuriyet tarihinin başlangıç döneminde geçen ve resmi tarih verilerinin yanında bölge halkının hatıralarına dayanan bir belgesel niteliğini taşıdığı, filmde geçmişte yaşanan acıları herkesle paylaşarak söz konusu acıları dindirmenin amaç edildiği, herkesin geçmişle yüzleşme hakkı bulunduğu, filmin bir sanat eseri olduğu, herkesin bu filmi izleme olanağına sahip olması gerektiği, aksi bir düşüncenin demokratik sistemle bağdaşmayacağı ileri sürülerek iptali istenildi.

Bu dava sürecinde film bilirkişiler tarafından değerlendirilmiş, ilk bilirkişi raporu olumsuz sonuçlanmış, yapılan itiraz sonucunda yeni bilirkişiler tayin edilmiş ve Mayıs 2010'da hazırlanan ikinci bilirkişi raporu olumlu gelmişti:

Kanımızca 38 belgeseli yapım özellikleri gereği belgesel film türüdür, toplumu ilgilendiren önemli bir konuyu işlemiş, çeşitli tanıklıklar, röportajlar, belgeler ve yönetmenin kendine özgü bir anlatım diliyle yapım gerçekleştirmiştir.

Bu rapora istinaden, yaklaşık üç yıl süren yargılama süreci sonucunda, Temmuz 2010'da mahkeme yürütmeyi durdurmuş ve uygulanan yasağı kaldırmıştı. Mahkeme kararında 38'in bilirkişi raporlarına göre 'belgesel' olarak kabul edildiği vurgulanarak, kararda şöyle denilmiştir:

Cumhuriyet tarihinin bir dönemine ilişkin olayları -belli bir perspektiften olsa dahi- ele alan ve bu olayları bilim adamlarının açıklamaları doğrultusunda yerel halk unsurlarının anıları ile birlikte değerlendirmeye çalışan dava konusu belgesel filmin daha önce topluma açık alanlarda gösterildiği, internette çeşitli video paylaşım sitelerinde halen yayımlandığı, buna karşın toplum içinde kayda değer bir farkındalık yaratmadığı, diğer bir deyişle kamu düzenini olumsuz etkilediğine dair herhangi bir veriye hali hazırda ulaşılamadığı gibi, filmin genelde toplum ve kamu yönetimi, özeld akademik ve entelektüel dünyanın karşıt adlandırmaları ve tezleri geliştirmesi için, canlandırıcı bir temel oluşturabileceği hususu da dikkate alındığında söz konusu belgesel filmin Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 11. maddesine aykırı olduğundan söz edilemeyeceğinden, anılan belgesel filmin ticari dolaşıma ve gösterime sunulmasının uygun bulunması yolundaki dava konusu işlemlerde hukuka aykırılık bulunmamaktadır.

Ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı karara itiraz ederek iptali istenilen işlemin doğru olmadığını ileri sürmüştü. Bakanlık savunmasında dava tarihinde yürürlükte olan yönetmeliğe uygun olarak film yasaklanmıştı denmiş, ret gerekçeleri şöyle sıralanmıştı: "Eğer belgesel film sinemalarda gösterime girerse, kamu düzeni bozulur, genel ahlak bozulur, küçüklerin ve gençlerin ruh ve beden sağlığı korunamaz, belgesel film insan onuruna uygun değildir ve Anayasada öngörülen diğer ilkelere aykırıdır." Bu yüzden belgeselin tescilini kabul etmemiş, belgeselin kaydını yapmamış ve ticari dolaşımını yasaklamıştı. Son olarak da yasakta ısrarcı olan Bakanlık, bir üst makam olan Danıştay'a yürütmeyi durdurma kararının iptali için başvurdu ve şu an dava Danıştay aşamasında.

Bakalım 38 sansürden ne zaman kurtulabilecek...

LONDRA POSTASI

■ ALISA LEBOW

Documentary Now! konferanslarının dördüncüsü, bu yıl Ocak ayında Londra'da, Westminster Üniversitesi'nde gerçekleştirildi. Documentary Now!, meslektaşım Profesör Michael Chanan ile birlikte yılda bir düzenlediğimiz bir belgesel çalışmaları konferansı. Avrupa ve ötesinde bu alanda çalışan insanları bir araya getiren, uzmanlar, öğrenciler ve sinemacıardan oluşan bu tutkulu cemaatin en azından o haftasonu için belgesel konusuna yoğunlaşmalarını, güncel araştırma ve fikirlerini paylaşmalarını sağlayan Documentary Now!, İngiltere'deki tek belgesel çalışmaları konferansı. Kulağa çok idealist gelebilir ama bu tür karşılaşmaları mümkün kılan ortamlar yaratılmaktan gerçekten çok keyif alıyorum.

Bu yılki konferansın ana teması, belgeselde ses ve müzikti. Film çalışmaları alanında, özellikle de belgesel çalışmalarında, görseli işitselden çok vurgulama yönünde bir eğilim olduğu inkâr edilemez. Ne var ki, belgeselde sesi yok saymak hiç akıl kârı değil. Ses efektleri ve film müziklerinin yarattığı güçlü etkinin yanı sıra, daha özenle yaklaşmamız gereken unsurlar arasında insan sesinin hem anlamı hem hakikati temellendirmek için nasıl kullanıldığı, iç çekişler, öksürmeler, teklemler, dil sürçmeleri gibi konu dışı sesleri filmin ses dünyasına dahil edip etmemeye dair kararlar, sessizliğin kullanımını ve çok daha fazlası sayılabilir. Vücut dili ve söz dışı iletişim biçimleri hakkında teoriler üretilirken, belgeseldeki dil dışı sesler üzerine yeterince düşünülmedi. Documentary Now! haftasonunda tam da bu konuda yapılan sunumlarla gördük ki, işitsel iletişimin bu tür uzanımların-

Documentary Now!, İngiltere'deki tek belgesel çalışmaları konferansı.

dan öğrenilecek müthiş çok şey var.

Açılış gecesinde göstermeye karar verdiğimiz filme, daha önce de bu köşede yer vermiştim: Susana de Sousa Dias'ın Portekiz'deki diktatörlüğü konu alan ödüllü filmi, 48. Hiçbir müzik kullanılmayan ve hareketsiz fotoğraflardan -siyasi tutukluların cezaevinde çekilen sabika fotoğraflarından- ibaret minimal görsellik üzerine kurulu film, belgeselde ses ve müzik teması için tuhaf bir seçim gibi görünebilir, nitekim bu çok bariz bir seçim değil. Ancak fotoğraftaki kişinin yıllar sonra fotoğrafın çekildiği ana dair düşüncelerini dinlediğimiz ses kaydında detaylara gösterilen özen, izleyici üzerinde kuvvetli bir etki yaratıyor. Mülakatlar, adeta konuşulan kelimelerden çok işitsel duygulanımı vurgulayacak şekilde kurgulanmış. Film sessizce, siyah ekran üzerinde Salazar rejimi hakkında beyaz renkli bir metinle başlıyor. Yavaşça, kelimeler giderek karardıkdan sonra, gözümüzün önünde banyo edilmiş çesine bir görüntü belirmeye başlıyor ve derin bir iç çekiş duyuyoruz. Surat netleştikçe, ses konuşmaya başlıyor. Olgular hakkında çok az şey öğreniyoruz. Fotoğrafların ne zaman ya da nerede çekildiğini hiç bilmiyoruz. Suçlama-

ların neler olabileceğini ya da kişilerin suçlu bulunup bulunmadığını bilmiyoruz. Fotoğraflar üzerine söylenenler olay anının hatırlanmasından (kişi uykudan mahrum mu bırakılmıştı, neden gülümsemeyi ya da meydan okurmasına bakmayı tercih etmişti, marinenin tuşuna basılmadan hemen önce ne olmuştu?) fotoğrafın çekildiği döneme dair kişisel, sosyal ve/veya siyasi düşüncelere dek uzanıyor.

Fakat Cuma akşamki gösterimde büyülenmiş izleyicinin ilgisini asıl çeken, oldukça güçlü çağrışımlar uyandıran konuşma dışı seslerdi -yersiz bir kahkaha, kasıtsız bir homurtu, derin bir iç çekiş- herhangi bir kelimenin anlatabileceğinden fazlasını aktaran sesler. İnsanlar çoğunlukla, ne kadar travmatik olursa olsun, yaşadıklarını nasıl anlamlandırabileceklerini bilirler, fakat bu dil dışı ifadeleri örtbas edemezler. Bu ifadeler, o zamanın etkilerinin içlerinde (ve içimizde) şimdiye dek taşındığını anlatır. Tanıklıklarını etkili kılan yalnızca kelimeler değil, sesleri ve sessizlikleridir de. Bu ince ayrıntılara kendimizi ne kadar alıştıırırsak, bu tür filmlerin o kadar daha 'söz'ü olur. (Çeviren: Lisyafet)

